
Jurij Perovšek

Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918

Danes že lahko rečemo, da so nam historiografsko ali pa memoarno že dobro poznane vse temeljne stopnje, na katere se opira slovenski narodno-emancipacijski lok, razpet od oblikovanja programa Zedinjene Slovenije do vzpostavitve samostojne in neodvisne slovenske države. To velja tako za obe navedeni zgodovinski zarezi - leti 1848 in 1991 -, kakor seveda tudi za obdobje 1941-1945 ter leto 1918, ob katerem se bomo zaustavili v naši razpravi. To leto namreč predstavlja eno izmed ključnih prelomnic v zgodovinskem oblikovanju slovenske državne volje, saj so Slovenci že takrat dokazali svojo državotvorno sposobnost ter nesporno odločenost, da se vzpostavijo kot suveren, svoboden in drugim enakopraven narod.

Kot je znano, so se leta 1918 Slovenci odcepili od Avstro-Ogrske monarhije in skupaj s Hrvati in Srbi, ki so dotlej živeli v njenem okviru, osnovali novo državno skupnost - Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov (Državo SHS). Ta država, ki je obsegala Slovenijo (brez Prekmurja), Hrvaško (z Istro in Dalmacijo, a brez Medjimurja) ter Bosno in Hercegovino, je obstajala od 29. oktobra 1918 (odcepitve Slovencev, Hrvatov in Srbov od habsburške monarhije) do 1. decembra 1918, ko se je s Kraljevino Srbijo združila v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. V Državi SHS, ki ima za celovito poznavanje dosedanjega slovenskega nacionalnega uvejavljanja velik pomen, so Slovenci prvič v novejši zgodovinski dobi dosegli lastno nacionalno državnost in zaživel kot suveren narod. Nosilka slovenske suvernosti v času obstoja Države SHS je bila Narodna vlada SHS v Ljubljani (Narodna vlada), ki je v novembru 1918 s svojim širokim, dobro organiziranim in prizadevnim delom vzpostavila zgodovinsko nove pogoje slovenskega družbenega, političnega, gospodarskega in narodno-kulturnega življenja, in sicer na vseh temeljnih upravno-političnih in gospodarskih področjih, ki so zajeta v okvir državno organizirane oblasti. Narodna vlada, v kateri so bili predstavniki vseh takrat obstoječih slovenskih političnih strank - katoliške Slovenske ljudske stranke (SLS), liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) in Jugoslovanske socialnodemokratske stranke (JSDS)¹ -, je namreč imela dvanajst različnih upravnih oddelkov, t. i. poverjeništev: poverjeništvo za notranje zadeve, za prehrano, za uk in bogočastje, za pravosodje, za socialno skrbstvo, za finance, za promet, za industrijo in trgovino, za javna dela in obrt, za poljedelstvo, za narodno obrambo in za zdravstvo. S tem je bila utemeljena tedanja slovenska državnost, ki je bila v Državi SHS potrjena še s posebno "Naredbo celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani" (Naredba o

¹ Slovensko Narodno vlado so sestavljali: predsednik Josip vitez Pogačnik (SLS) in člani dr. Janko Brejc (SLS), dr. Ivan Tavčar (JDS), dr. Karel Verstovšek (SLS), dr. Vladimir Ravnihar (JDS), Anton Kristan (JSDS), dr. Vekoslav Kukovec (JDS), dr. Pavel Pestotnik (JDS), dr. Karel Triller (JDS), inž. Vladimir Remec (SLS), prelat Andrej Kalan (SLS), dr. Lovro Pogačnik (SLS) in dr. Anton Breclj (SLS).

prehodni upravi), ki jo je sporazumno z Narodnim Vijećem SHS v Zagrebu (Narodno Vijeće) izdala Narodna vlada 14. novembra 1918. S to naredbo je namreč zagrebško Narodno Vijeće kot nosilec vrhovne oblasti v Državi SHS slovenski Narodni vladi prepustilo, da v njegovem imenu samostojno upravlja slovenski del Države SHS.² To je pomenilo, da je bila Narodna vlada na slovenskem ozemlju edina, popolna in pravno najvišja oblast, tako da niso bile "med državo S.H.S. in Slovenijo skupne niti one stvari, ki so bile n. pr. med Avstrijo in Ogrsko."³ Narodna vlada je - kot smo navedli - "imela celo svoj vojaški resort in je po predsedstvu Narodne vlade vsaj deloma izvrševala tudi zunanjepolitične posle".⁴ Take državnopravne zasebnosti in samostojnosti Slovenije v Državi SHS se je Narodna vlada dobro zavedala, saj je konec novembra 1918 o Sloveniji govorila tudi kot o "državi SHS slovenskega območja".⁵

Vsa ta dejstva so dobro poznana, kajti fenomen slovenske državnosti v novembru leta 1918 je bil v novejši historiografski literaturi že večkrat podrobno predstavljen.⁶ Razlog, da se pri njem še enkrat posebej ustavljamo, pa temelji v ugotovitvi, da je takratno samostojno odločanje Slovencev na političnem, gospodarskem, kulturnem in narodnodržavnem področju omogočilo tudi obravnavo vprašanja, ali naj se kot najvišji nosilec oblasti v Sloveniji osnuje nacionalni parlament. Temu vprašanju je namenila takratna slovenska oblast opaznejši del svoje pozornosti, obravnavala pa ga je v prvi polovici novembra 1918, ko je bila določena razdelitev oblastnih pristojnosti med slovenskim Narodnim svetom⁷ in Narodno vlado, in ko je bilo hkrati obravnavano tudi

² Glej Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, leto I, št. 11, 21.11. 1918, 111., "Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani." (Navajam: UL NV SHS). - Po omenjeni naredbi je slovenski del Države SHS obsegal Kranjsko, Goriško, slovenski del Istre, mesto Trst z okolico ter Štajersko in Koroško, v kolikor sta bili ti "deželi del države SHS". (Glej prav tam).

³ Dr. Lovro Bogataj: Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve vidovdanske ustave. Slovenci v desetletju 1918-1928, Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine, Ljubljana 1928, str. 378. (dalje: Bogataj).

⁴ Bogataj, str. 378. Glej tudi str. 382.

⁵ UL NV SHS, leto I, št. 15, 30.11.1918, 148., "Naredba celokupne vlade SHS v Ljubljani o izplačilu službenih prejemkov slovenskih ter tujerodnih uslužbencev v SHS za mesec december 1918."

⁶ Glej Jurij Perovšek: Oblikovanje slovenske nacionalne države leta 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XXV, 1985, št. 1-2, str. 49-75 (dalje: Perovšek, Oblikovanje slovenske države leta 1918); isti, Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918. Borec, XXXVIII, 1986, št. 3-4, str. 195-208 (navajam: Perovšek, Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918; razprava je objavljena tudi v Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1985, št. 17. Szombathely 1992, str. 259-274. Madžarski, nemški in hrvaški prevod je objavljen na str. 274-321); isti, Jugoslovansko zedinjenje in Slovenci v novembru leta 1918. Prispevki za novejšo zgodovino, XXVIII, 1988, št. 1-2, str. 41-61 (navajam: Perovšek, Jugoslovansko zedinjenje in Slovenci leta 1918); isti, Prva izkušnja samostojne slovenske državnosti. Mohorjev koledar 1993, Celje 1992, str. 76-81.

⁷ Narodni svet je bil vrhovni slovenski predstavniški politični organ, ki je v zadnjih mesecih obstoja habsburške monarhije vodil boj za slovensko nacionalno samoodločbo in za ustanovitev neodvisne jugoslovanske države. Ustanovljen je bil 16. in 17. 8. 1918 v Ljubljani, deloval pa je do 30. 4. 1919, ko je bil skladno s sklepom svojega predsedstva razpuščen. Podrobneje o Narodnem svetu glej dr. Josip Jerič: Narodni svet. Slovenci v desetletju 1918-1928, Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine, str. 144-160 (navajam: Jerič) in Jurij Perovšek: Narodni svet v Ljubljani. Enciklopedija Slovenije, 7. zvezek, Marin-Nor, Ljubljana 1993, str. 319-320.

razmerje med Narodnim svetom in Narodno vlado na eni ter zagrebškimi Narodnim Vijećem na drugi strani.

Obravnavanje omenjenih vprašanj je prva načela Narodna vlada, kajti njen predsednik Josip vitez Pogačnik je že 1. novembra 1918, tj. dan po njenem imenovanju, pisno sporočil Narodnemu svetu, "da je z ustanovitvijo Narodne vlade prešla sama po sebi eksekutiva na njo in ga (Narodni svet - op. J. P.) vsled tega naprosi, da vsako tozadevno stvar, ki pride na Narodni svet, izroči dotičnemu poverjeništvu (Narodne vlade - op. J. P.)."⁸ Narodni svet oziroma njegovo predsedstvo, ki je vodilo vse "politične posle N. s.",⁹ se je na nove razmere, na katere je opozarjal predsednik Narodne vlade J. Pogačnik, odzvalo na seji 6. novembra 1918. Na tej seji je član predsedstva Narodnega sveta in poverjenik za Slovenijo v predsedstvu Narodnega Vijeća v Zagrebu, liberalni politik dr. Albert Kramer ugotavljal, da je postal "državno pravni položaj N. S. (Narodnega sveta - op. J. P.) ... sedaj tak, da nimamo več direktnega vpliva na vlado, temveč nam ostane samo funkcija pripravljenja. N. vlada je sedaj najvišja inštanca, ter spadajo vse zadeve v kompetenco iste." V krajši razpravi, ki je sledila tej ugotovitvi, je nato prevladalo njegovo gledanje na razmejitev pristojnosti med Narodnim svetom in Narodno vlado. Razprava je namreč pokazala, da člani predsedstva Narodnega sveta večinoma priznavajo Narodno vlado za novo, suvereno slovensko državno oblast, saj je le dr. Josip Jerič ugovarjal, da je "naš N. S. vendar nekaj več, kakor le posvetovalna inštitucija." Drugi pa so podprli A. Kramerja. Tako je član predsedstva Narodnega sveta in poverjenik za kmetijstvo v Narodni vladi, prelat Andrej Kalan, poudaril, da je Narodna vlada "naš najvišji forum, katerega se moramo držati, ker provizorično ta velja", medtem ko je Narodni svet "samo posvetovalna inštanca, ki pripravlja materijal." Enako je menil tudi član predsedstva Narodnega sveta Fran Smodej, ki je izjavil, da se "pridružuje mnenju dr. Kramerja glede kompetence N. vlade." Na osnovi teh mnenj je nato A. Kramer predlagal, "naj obstojajo odbori N. S. na deželi še nadalje, glede izvedbe posameznih poslov pa naj se obračajo naravnost na posamezne resorte (poverjeništvu Narodne vlade - op. J. P.)". Predlog je bil sprejet, sprejet pa je bil tudi sklep, "da se vsi dopisi dirigirajo na vlado."¹⁰

Naslednji dan, 7. novembra 1918, je potrebo po razmejitvi oblastnih pristojnosti med Narodnim svetom in Narodno vlado poudarila tudi slednja, saj je na svoji seji ugotovila, da je "treba ustvariti čisto jasne razmere med Narodnim svetom, ki nima nikake eksekutive in Nar. vl."¹¹ S tem stališčem se je skladalo

⁸ Arhiv Republike Slovenije, fond Narodni svet v Ljubljani, fasc. 4, ovoj Dopisi Nov. 1918. (Navajam: AS, NS, f. 4 (dopisi)). V zvezi z ustanovitvijo Narodne vlade dodajam, da jo je (31.10.1918) na predlog Narodnega sveta imenovalo zagrebško Narodno Vijeće. (Glej UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4.11.1918, 1., "Državljanji!").

⁹ Jerič, str. 147.

¹⁰ Zapisnik sa sednice Narodnog sveta, Građa o stvaranju jugoslovenske države (1.I - 20.XII 1918), Tom II. Priredila dr. Dragoslav Janković in dr. Bogdan Krizman, Beograd 1964, str. 493. (dalje: Građa II).

¹¹ AS, fond Deželne vlade za Slovenijo, zapisniki sej, Originali. Ovoj 1-50. Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918. (Navajam: AS, DVS, 1-50).

tudi dejstvo, da je Narodna vlada predhodno, 5. novembra 1918, preko poverjenišтва za notranje zadeve že opredelila "razmerje med okrajnimi glavarstvi in drugimi javnimi uradi na eni strani in Narodnim svetom z njegovimi pododbori na drugi strani". Poverjenišтво je namreč razglasilo, da "vse bivše c. kr. oblasti, osobito okrajna glavarstva, davčni uradi itd., ki so se podredile Narodni vladi SHS v Ljubljani (...) brez odloga začno zopet poslovati, oziroma da poslujejo dalje, kakor so doslej" - s tem pa ima "vsa eksekutiva (...) zopet preiti izključno v roke teh oblasti." To je konkretno pomenilo, da so se morali "tam, kjer so se javne oblasti podredile Narodni vladi (...) narodni sveti, krajevni in pokrajinski odbori brezpogojno ogibati vsakega posezanja v uradno poslovanje, ki mora čimprej priti zopet v normalni tir."¹² Enako je ukrepalo poverjenišтво tudi glede županstev. V naredbi, ki jo je izdalo 6. novembra 1918, je odredilo, da tista "županstva, ki so se podredila Narodni vladi SHS v Ljubljani (...) poslujejo nadalje kakor doslej, odnosno kjer so v zadnjem času ustavila poslovanje, naj takoj zopet prično z rednim poslovanjem." Pri tem je izrecno poudarilo, da "nobena organizacija (Narodni svet, krajevni, pokrajinski odbori) in nobena privatna oseba ni upravičena, da bi se vtikala v uradno poslovanje teh županstev", ki so "Narodno vlado SHS v Ljubljani priznala ter uradujejo v njenem imenu in po njenih naročilih."¹³ Ob teh ukrepih je dozorela tudi priložnost, da se uredijo kompetenčna vprašanja na najvišji slovenski oblastno-politični ravni, tj. med Narodnim svetom in Narodno vlado, zato je bilo na že omenjeni seji Narodne vlade, 7. novembra 1918, rečeno, da se "v ta namen (...) vrši jutri (8. novembra - op. J. P.) skupna seja Nar. vl. s predsedstvom NS."¹⁴

Pred to sejo, ki je dejansko bila 9. novembra 1918,¹⁵ sta se vsak zase sestala predsedstvo Narodnega sveta in Narodna vlada. Medtem ko je Narodna vlada na seji 8. novembra 1918 - ko je "razmotriva(la) razmerje Nar. vl. do NS" - le skopo ugotovila, "da se pri jutrajšnji skupni seji (9. novembra - op. J. P.) določi provizorično razmerje za dobo, dokler se ne skliče plenum NS., v katerem se reši ta stvar definitivno",¹⁶ je obravnavalo predsedstvo Narodnega sveta to vprašanje

¹² UL NV SHS, leto I, št. 2, 6.11.1918, 11., "Naredba poverjenišťva za notranje zadeve."

¹³ UL NV SHS, leto I, št. 3, 8.11.1918, 34., "Naredba poverjenišťva za notranje zadeve."

¹⁴ AS, DVS, 1-50. Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918. - Neposreden povod za navedeno izjavo Narodne vlade je predstavljalo ravnanje zagrebškega Narodnega Vijeća, ki je na slovenski Narodni svet odposlalo telegram, naj aretira poveljnika 1. soške armade nekdanje avstro-ogrške vojske generalpolkovnika barona Wenzla Wurma, ki se je tedaj nahajal v Ljubljani. Po zaslugi feldmaršallajtanta v vojski Narodnega Vijeća, Nikole pl. Ištvanovića, je bil poverjenik za narodno obrambo v slovenski Narodni vladi dr. Lovro Pogačnik o tej nameri pravočasno obveščen, tako da se mu je "posrečilo preprečiti usodepolni korak." (Prav tam).

¹⁵ Skupna seja predsedstva Narodnega sveta in Narodne vlade, sprva določena na dan 8. novembra 1918, je bila preložena na 9. november 1918, čeprav je predsednik Narodne vlade J. Pogačnik 7. novembra že pisno povabil "člane predsedstva Narodnega sveta k seji Narodne vlade SHS v Ljubljani, ki se bode vršila jutri dne 8. novembra t. l. ob 3 uri popoldne v posvetovalnici v deželnem dvorcu (poslopje današnje Univerze v Ljubljani - op. J. P.)." - AS, DVS, 1-50. Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 8. listopada 1918; AS, NS, f.4 (dopisi).

¹⁶ AS, DVS, 1-50. Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 8. listopada 1918.

obširneje. Devetega novembra se je zbralo na posebni seji, na kateri je zopet imel vodilno vlogo A. Kramer, ki je poročal "v imenu predsedstva N. V. (Narodnega Vijeća - op. J. P.) v Zagrebu". Zbrane je seznanil, da Narodno Vijeće "ne ve (...), katere informacije so prave, ali one od N. S. (Narodnega sveta - op. J. P.) ali N. VI. (Narodne vlade - op. J. P.)". Opozarjal je, da "predsedstvo N. V.", ki je "vrhovna oblast (...) odreka N. VI. kompetenco legislative (zakonodaje - op. J. P.)", izključeno pa je tudi, "da bi imel N. S. (Narodni svet - op. J. P.) legislativno in kontrolno oblast", saj je "danes le delegacija strank, nima (pa) nikakega prenešenega delokroga od N. V.". Po njegovem mnenju bi bilo zato "najbolje, da se napravi tako, da se pomnoži N. S. ter da prenesemo del pisarne N. S. v N. VI. (Narodno vlado - op. J. P.), N. S. pa naj bo nekak sosvet, in pomoč N. VI."¹⁷

Čeprav je Narodno Vijeće odrekalo Narodni vladi oziroma Narodnemu svetu zakonodajne in nadzorne pristojnosti, pa so v nadaljnjem poteku seje predsedstva Narodnega sveta začeli razpravljati prav o vprašanju le-teh.¹⁸ K temu je pomembno prispeval J. Jerič, ki je opozarjal, naj "se ne prenese cel delokrog na N. V., ker bodo privedle razmere do tega, da bomo morali varovati svoje interese." Zato je kljub svoji oceni, da so Narodni svet, Narodno Vijeće in Narodna vlada "itak le provizoriji", zagovarjal stališče, da je "N. VI. (...) odgovorna N. V. v vseh stvareh, ki so skupne",¹⁹ medtem ko "pa je odgovorna N. S. kar se tiče notranjih (tj. slovenskih - op. J. P.) stvari." S tem bi "kompetenčni konflikti med N. S. in N. VI. (...) izginili."²⁰ Zamisel o tako urejenem razmerju med Narodnim svetom in Narodno vlado - o odnosu nasproti Narodnemu Vijeću na seji predsedstva

¹⁷ Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Građa II, str. 534. - Pripominjam, da je posredoval A. Kramer navedena stališča zagrebskega Narodnega Vijeća, še preden je le-to - z že omenjeno Naredbo o prehodni upravi - 14.11. 1918 Narodni vladi prepustilo, da v njegovem imenu samostojno upravlja slovenski del Države SHS; na slovenskem ozemlju je s tem postala Narodna vlada v pravnem in političnem pogledu najvišja oblast. Podrobno razčlenitev tega državnopravnega akta in na njegovi osnovi vzpostavljenega konfederativnega razmerja med Slovenijo in Državo SHS glej: Perovšek, Oblikovanje slovenske države leta 1918, str. 52-53, 72-73; isti, Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918, str. 202-203.

¹⁸ V zvezi z gornjim opozarjam, da je Narodna vlada ves čas obstoja Države SHS, poleg ostalega, izvrševala tudi zakonodajno oblast. O zakonodajni dejavnosti Narodne vlade v novembru 1918 glej: Perovšek, Oblikovanje slovenske države leta 1918, str. 71-72; isti, Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918, str. 207-208; isti, Jugoslovansko zedinjenje in Slovenci leta 1918, str. 59-60; Bogataj, str. 378-379.

¹⁹ Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Građa II, str. 534. - Pripominjam, da v tem času, tj. 9.11.1918, Narodna vlada še ni razširila svojega delovanja tudi na področja, ki so bila v pristojnosti Narodnega Vijeća in so bila s tem v Državi SHS opredeljena kot skupna (zunanje in vojaške zadeve, pravica do izrekanja pomilostitev, razveljavljanja zakonov in imenovanja stopenj višjih uradnikov). V naslednjih tednih pa je pričela Narodna vlada izvrševati svojo državno oblast tudi na teh področjih. Tako je konec novembra 1918 v Sloveniji izvrševala vso državno oblast, torej državno oblast iz svojih pristojnosti in iz pristojnosti Narodnega Vijeća. O tem glej podrobneje: Perovšek, Oblikovanje slovenske države leta 1918, str. 51-52, 59-73; isti, Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918, str. 198-202.

²⁰ Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Građa II, str. 534.

Narodnega sveta niso razpravljali več²¹ - je nato podprl tudi A. Kramer, saj je menil, da bi bilo potrebno "N. S. (...) reformirati v pokrajinski zbor s pritegnitvijo nadaljnjih zastopnikov strank dogovorno s strankami." Tako preoblikovan Narodni svet naj bi imel "v omejenem delokrogu (...) pravico staviti vladi predloge." To pravico naj bi preko predsedstva Narodnega sveta imeli tudi "odseki, pododseki in enquete (komisije - op. J. P.) N. S." K temu je A. Kramer še predlagal, naj "N. V. svoje izdane svete (sklepe - op. J. P.) predloži plenumu N. S." Njegovi predlogi so bili soglasno sprejeti, na njihovi podlagi pa je predsedstvo Narodnega sveta sprejelo več stališč. Sklenilo je namreč, da imajo Narodni svet, preko njegovega predsedstva pa tudi "odseki, pododseki in enquete N. S." pravico dajati predloge Narodni vladi, ki "naj o svojih sklepih in naredbah poroča plenumu N. S. v pretres." Nadalje je odločilo, da se mora "N. S. (...) reformirati na ta način, da se pritegnejo še drugi zastopniki strank", pisarna "N. S. (pa) naj dobi uradne prostore v deželni hiši," tj. v palači bivše c. kr. Deželne vlade, v kateri je bil sedež Narodne vlade. Medsebojno občevanje med Narodnim svetom in Narodno vlado, ki naj bi ustanovila tudi "skupni informacijski biro", bi se po sklepu predsedstva Narodnega sveta vršilo tako, "da prisostvuje en član predsedstva N. S. sejam N. V. in obratno." Predsedstvo je še sklenilo, naj se "zveza z N. V. (Narodnim Vijećem - op. J. P.) ... vrši (s) posredovanjem dr. Kramerja."²²

Ko sta istega dne - 9. novembra 1918 - te sklepe na skupni seji obravnavala predsedstvo Narodnega sveta in Narodna vlada, se je o njih razvila živahna razprava. Zbrane so namreč navedla k obravnavi vprašanja,²³ ali naj se osnuje slovenski parlament oziroma vrhovni organ slovenske nacionalne oblasti, ki bi mu bila odgovorna Narodna vlada. Vendar se ta zamisel ni uveljavila. Predstavniki JDS so na seji (z izjemo I. Tavčarja, ki je izjavil, da "se strinja popolnoma s predlogi N. S.") zamisel o ustanovitvi slovenskega parlamenta zavrnil in zvečine poudarjali, da mora biti Narodna vlada odgovorna edinole Narodnemu Vijeću. Tako je I. Hribar, ki je v odsotnosti predsednika Narodnega sveta dr. Antona Korošca (SLS) predsedoval Narodnemu svetu kot njegov najstarejši član, poudaril, da "smatra N. V. za odgovorno edinole N. V, vsled česar se ne sme prepustiti, da bi stala kaka inštanca pred N. V." Enako je menil V. Ravnihar, ki je prav tako opozarjal, da "smo odgovorni N. V," zato bi bila "anomalija", če "bi bili odgovorni nekakemu parlamentu v Ljubljani."²⁴ Čeprav je skušal A. Kramer tako naravnano razpravo razširiti s poudarkom, "da ima N. S. še vedno svoje naloge, ter da iste

²¹ V zvezi s tem vprašanjem se je oglašil le A. Kalan, ki je izjavil, da "smatra N. V. za našo najvišjo inštanco, katera mora za nas veljati". Na njegovo izjavo se s kakršnim koli mnenjem ni odzval nihče. - Prav tam.

²² Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Grada II, str. 534.

²³ Seje so se udeležili predstavniki predsedstva Narodnega sveta Ivan Hribar (JDS), dr. Milko Brezigar (JDS), A. Kramer (JDS) in A. Kalan (SLS; tudi poverjenik za kmetijstvo v Narodni vladi) in predstavniki Narodne vlade Anton Kristan (JSDS), dr. Janko Brejc (SLS), dr. Vladimir Ravnihar (JDS), dr. Ivan Tavčar (JDS), dr. Lovro Pogačnik (SLS) in dr. Karel Triller (JDS). - Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Grada II, str. 536.

²⁴ Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Grada II, str. 536-537.

še niso končane, ker mora pripravljati vse potrebno za našo državo”,²⁵ je tako možnost preprečil K. Triller, ki je nepopustljivo vztrajal pri večinskem liberalnem stališču, da “mi ne rabimo nobenega pokrajinskega zbora.” Odzval pa se je tudi na Kramerjevo omenjanje Narodnega sveta, in sicer z opozorilom, da je “N. S. (...) sklenil, da se smatra za posredovalni organ N. Vl.”. Zato je predlagal, “naj se preide v debato o tem kako tehnično urediti razmerje med N. S. in N. Vl.”²⁶

Zanimivo je, da je s tem predlogom soglašal predstavnik JSDS A. Kristan, ki je pred tem v svoji razpravi ocenil, “da je N. S. končal svoje delo, vsled česar naj ustavi svoje delovanje, ter se razpusti”, namesto njega pa “naj se ustanovi pokrajinski zbor kot nekak deželni odbor.” S svojo podporo Trillerjevu predlogu je verjetno skušal doseči, da bi bilo - vsaj prek obravnave razmerja med Narodnim svetom in Narodno vlado - v razpravi še vedno prisotno tudi vprašanje o vrhovnem nosilcu slovenske nacionalne oblasti (parlamentu), saj je njegovo prvotno stališče bilo, da mora biti Narodna vlada “odgovorna nekemu pokrajinskemu zboru, kateri naj obstoji iz 50 članov iz Slovenije, ter dveh zastopnikov Trsta.” Taka razlaga je verjetna zato, ker na tej seji A. Kristan ni bil edini, ki je zagovarjal zamisel o oblikovanju nacionalnega parlamenta. Zagovarjal jo je tudi predstavnik SLS J. Brejc, ki se je prav tako zavzemal, “da se izpremeni naš N. S. v nekak parlament, kojemu bi bila N. Vl. odgovorna.” Poleg tega je J. Brejc nasprotoval tudi možnosti, da bi odšlo le zagrebško Narodno Vijeće v Beograd na razgovore s srbsko vlado glede jugoslovanskega zedinjenja, in je poudaril, da “fundament vidi v volji ljudstva.” Skladno s svojim načelnim demokratičnim gledanjem je tudi menil, naj Narodni svet “odloči sam, kako se bo spremenil”, hkrati pa je še enkrat terjal, naj se “v delokrogu, ki nam ga je N. V. odkazalo (...) ustvari na vsak način parlament.”²⁷

Ker večina udeležencev skupne seje predsedstva Narodnega sveta in Narodne vlade s tem ni soglašala, je bila zamujena priložnost, da bi bila sprejeta odločitev

²⁵ Prav tam, str. 537. - Pripominjam, da ta Kramerjev poudarek vsebinsko ni bil povezan z njegovo kasnejšo izjavo v razpravi, da je Narodno Vijeće “proti temu, da bi se N. S. vtikal v eksekutivo.” To je bilo namreč mnenje Narodnega Vijeća, na katero je A. Kramer ponovno opozoril tudi na tej seji. O tem je predhodno govoril že na seji predsedstva Narodnega sveta (9.11. 1918), ko je glede pristojnosti Narodnega sveta (poseganja v eksekutivo) posebej predlagal, naj ima “v omejenem delokrogu (...) N. S. pravico staviti vladi predloge.” (Glej prav tam in Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Grada II, str. 534).

²⁶ Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Grada II, str. 537.

²⁷ Prav tam, str. 537, 536. - V zvezi z razpravo J. Brejca na skupni seji predsedstva Narodnega sveta in Narodne vlade 9.11. 1918 opozarjam tudi na mnenje M. Zečevića, ki sodi, da je J. Brejc “izrazil nesoglasje z možnostjo, da bi samo Narodno veće SHS lahko odšlo v Beograd na pogajanja s srbsko vlado glede zedinjenja,” zato, ker je s tem “najbrž mislil, da mora biti na teh pogajanjih zastopan tudi slovenski parlament.” M. Zečević na tem mestu tudi opozarja, da se je za “navidezno akademskimi razpravami” o razmejitvi medsebojnih pristojnosti med Narodnim svetom in Narodno vlado “skrival tudi medsebojni boj za ugled slovenskih klerikalcev in liberalcev v teh organih. Liberalci so poskušali likvidirati Narodni svet, voditelji Slovenske ljudske stranke (in JSDS - op. J. P.) pa so zastopali mnenje, da mora Narodni svet prerasti v narodni parlament, ki bi mu odgovarjala Narodna vlada.” (Momčilo Zečević: Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917-1921, Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave. Maribor 1977, str. 165 - dalje: Zečević).

o oblikovanju slovenskega nacionalnega parlamenta. Tako predsedstvo Narodnega sveta kot tudi Narodna vlada namreč kasneje tega vprašanja nista več obravnavala, temveč sta se zadovoljila z dejstvom, da je bil ob koncu omenjene seje sprejet sklep, da se "vsi v seji N. S. z dne 9./11. 1918 sprejeti predlogi, (...) sprejmejo v celosti."²⁸ Toda povedati je treba, da sta že s tem sklepom Narodni svet in Narodna vlada zasnovala sistem delitve državne oblasti, ki je značilen za meščansko predstavniško demokracijo,²⁹ s čimer je v formalnem pogledu dobil Narodni svet značaj vrhovnega predstavniškega telesa, ki v parlamentarizmu opravlja zakonodajno oblast in v določeni meri sodeluje tudi v upravni oblasti. Soglasno sprejeti sklepi predsedstva Narodnega sveta - predvsem sklep, ki je določal, naj Narodna vlada poroča plenumu Narodnega sveta o svojih odločitvah in naredbah v pretres, in sklep, da imajo Narodni svet, njegovi pododseki, odseki in enquete pravico dajati Narodni vladi predloge, so namreč omogočali, da bi lahko izvajal Narodni svet zakonodajno oblast in hkrati sodeloval v upravni oblasti. Kljub temu, da je vse to "ostalo na papirju in se ni izvajalo",³⁰ in kljub temu, da je tedaj Narodna vlada izvrševala zakonodajno oblast - tako v obliki zakonodajne pobude, kot v obliki delegirane zakonodajne oblasti, tj. s tem, da je po svoji ustanovitvi prevzela vse težišče oblasti v Sloveniji na svoje izvršne in upravne organe - pa glede na sprejete sklepe predsedstva Narodnega sveta lahko ugotovimo, da je v novembru leta 1918 na Slovenskem obstajalo telo (Narodni svet), ki se mu je formalno priznalo pristojnosti, kakršne ima v parlamentarnem političnem sistemu njegov nosilec - torej parlament. Tako je svoj položaj ocenil tudi Narodni svet sam, ko je 30. novembra 1918 razčlenjeval svoje razmerje nasproti Narodni vladi. Kot je v dopisu "Krajevnim odborom N. S." sporočal J. Jerič, tedaj "t. č." (točasni) tajnik Narodnega sveta, je 30. novembra Narodni svet ugotavljal, da je "z ustanovitvijo Nar. vlade (...) prešla vsa izvrševalna oblast (eksekutiva) od Nar. Sveta na Nar. vlado ter je Nar. svet postal le posvetovalni organ Nar. vlade, ki ima pravico Nar. vladi staviti predloge in nasvete kako se naj v naprej izvede organizacija naše nove države Jugoslavije. Razmerje med obema", je nadalje

²⁸ Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Grada II, str. 537. - Isti sklep je bil soglasno sprejet tudi na seji Narodne vlade, ki je bila popoldne dne 9.11. 1918. Sklep je bil sprejet v začetku seje - ob prisotnosti predstavnikov predsedstva Narodnega sveta, ki so ga to pot zastopali I. Hribar, M. Brezigar, J. Jerič, Miroslav Kejžar in A. Kramer. Seja se je zato pričela "kot skupna seja Narodne vlade in Narodnega sveta," vendar pa razen navedbe na seji predstavljenih in nato sprejetih stališč predsedstva Narodnega sveta z dne 9.11. 1918, razprave o kompetenčnem razmerju med Narodnim svetom in Narodno vlado na seji ni bilo. V njenem kasnejšem poteku so sodelovali izključno le člani Narodne vlade, govorili pa so o povsem drugih vprašanjih: o razdelitvi interesnih sfer med Državo SHS in Nemško Avstrijo na Koroškem, italijanski okupaciji Tolmina in Sv. Lucije, pomanjkanju železniških vagonov, imenovanju konzularnih predstavnikov na Dunaju, začetku pouka v šolah in ostalih tekočih zadevah. (AS, DVS, 1-50. Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani dne 9. novembra 1918).

²⁹ O ukrepih slovenske oblasti, ki so v novembru 1918 povsem določno uveljavili meščansko obliko vladavine v Državi SHS oziroma potrdili značaj Države SHS kot meščanske demokratične republike glej: Perovšek, Oblikovanje slovenske države leta 1918, str. 58; isti, Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918, str. 198; isti, Jugoslovansko zedinjenje in Slovenci leta 1918, str. 47-48.

³⁰ Jerič, str. 155.

ugotavljal Narodni svet, pa "je podobno onemu med parlamentom in ministrstvom, parlament izdaja postave ali zakone, ministrstvo pa jih izvršuje."³¹

S to nazorno in tudi dejanskim razmeram ustrezno oceno lahko sklenemo obravnavo vprašanja slovenskega parlamenta leta 1918. Ta obravnava pokaže, da tedanja slovenska oblast nikakor ni namenjala pozornosti vprašanju, ki naj bi bila "mnogokrat tudi zelo nebistvena",³² pač pa, da se je zelo hitro odzvala na nov zgodovinski položaj, v katerem so bili Slovenci po nastanku Države SHS. Edino tako namreč lahko razumemo takrat porojeno zamisel, da se kot nosilec vrhovne oblasti v Sloveniji osnuje nacionalni parlament. Čeprav v kratkotrajnem obstoju Države SHS le-ta ni zaživel, pa je že takrat obstoječo možnost, da bi se osnovalo tako telo, potrebno ohraniti v zgodovinskem spominu. To še toliko bolj, ker predstavlja eno izmed pomembnih značilnosti slovenske nacionalne osvoboditve in politične osamosvojitve v letu 1918 ter se s tem vključuje v zgodovinsko povezano celoto vseh tistih narodno-emancipacijskih prizadevanj, ki so v prvi polovici 20. stoletja utemeljevala težnje po nacionalni suverenosti tudi v neposrednih zahtevah, da se oblikuje slovenski parlament.

Jurij Perovšek

DIE FRAGE DES SLOWENISCHEN PARLAMENTS IM JAHRE 1918

Zusammenfassung

Eine der bedeutenden Eigenschaften der slowenischen nationalen Befreiung und der politischen Selbstständigkeit, erreicht in der Zeit der Existenz des besonderen Staates der Slowenen, Kroaten und Serben (der Staat SHS existierte seit dem 29.10.1918, seit der Abzweigung der Habsburger Südslawen von der österreichisch-ungarischen Monarchie bis zum 1.12.1918, als dieser sich mit dem Königreich Serbien in das Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen vereinte und Slowenien, Kroatien mit Istrien und Dalmatien sowie Bosnien und Herzegowina umfasste) ist die Tatsache, daß bereits in jener Zeit auf slowenischem Boden ein Organ existierte (slowenischer Nationalrat), dem Zuständigkeiten zuerkannt wurden, die im parlamentarischen politischen System sein Träger - das Parlament - inne hat. Diese Zuständigkeiten erhielt der Nationalrat nach Festlegung gegenseitiger Kompetenzverhältnisse seitens seines Präsidiums und der slowenischen Nationalregierung (darin war damals die slowenische Staatsgewalt konzentriert) bei der gemeinsamen Unterredung am 9.11.1918. Demnach führte der Nationalrat die gesetzgebende Gewalt aus und wirkte gleichzeitig auch in der Verwaltungsbehörde mit. Obwohl während des kurzzeitigen Bestehens des Staates SHS das System der Staatsgewaltenteilung nicht ins Leben gerufen wurde - der Nationalrat führte nämlich die angeführten Zuständigkeiten nicht aus - kam der slowenische Wunsch nach einem eigenen Staat bereits im Jahre 1918 auch in der Lösung von Fragen zum Ausdruck, betreffend die Bildung des nationalen Parlaments, des obersten Organs der slowenischen Staatsgewalt.

³¹ AS, NS, f. 4 (dopisi).

³² Tako v uvodu k zbirki virov o nastajanju jugoslovanske države ocenjujeta D. Janković in B. Krizman dejavnost novih, nacionalnih organov oblasti v času od konca oktobra oziroma v novembru 1918, tj. v obdobju, "ko je jugoslovanska buržoazija v pokrajinah bivše Avstro-Ogrske dobila oblast v svoje roke." (Grada, Tom I., str. 8). Podobno meni tudi M. Zečević, ki v zvezi z razpravami, ki so 9. 11. 1918 potekale o vprašanju vzpostavitve slovenskega parlamenta, pravi, da so "ti spopadi klerikalcev in liberalcev v zvezi z notranjimi, večkrat *nepomembnimi* (podčrtal J. P.) vprašanji v Narodni vladi in Narodnem svetu (...) odvracali njihovo pozornost od zdaleč pomembnejših dogajanj v Narodnem veču SHS." (Zečević, str. 165).

PRISPEVKI ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

SI-61000 Ljubljana, Kongresni trg 1, tel. 061/
1256-152

Inštitut od leta 1960 izdaja revijo Prisp evki za zgodovino delavskega gibanja (PZDG), ki se je leta 1986 preimenovala v Prisp evke za novejšo zgodovino (PNZ). Revija objavlja razprave, članke, historično dokumentacijo, poročila o simpozijih, knjižna poročila in recenzije, različne bibliografije in tekočo bibliografijo sodelavcev inštituta. V prvih letih izhajanja je bila revija izrazito usmerjena v zgodovino naprednega delavskega gibanja in NOB, vedno bolj pa je širila krog svojega objavljanja tudi na širša področja slovenske zgodovine. Zdaj lahko rečemo, da je to revija za novejšo slovensko zgodovino. Uredništvo se trudi, da bi bila revija pestra, kvalitetna in sodobna.

Revijo, tudi stare letnike, lahko naročite na Inštitutu za novejšo zgodovino, SI-61000 Ljubljana, Kongresni trg 1, kupite pa v vseh slovenskih knjigarnah.